

ВИХОВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ

В статті проаналізовано виховання підприємливості та формування економічного мислення в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Встановлено, що питання виховання підприємливості та формування економічного мислення учнів залишається недостатньо розробленим у педагогічній теорії і практиці. Визначено цілі шкільної економічної освіти та виховання. Зазначено, що практика економічно орієнтованих загальноосвітніх шкіл і професійних навчальних закладів свідчить про існування трьох рівнів підготовки молоді до підприємницької діяльності: світоглядного; поглибленої підготовки з дисциплін економічного спрямування; підготовки до підприємницької діяльності, пов'язаної з формуванням особистісних якостей підприємливості, мобільності, готовності й орієнтації в динамічних умовах ринкових відносин.

Ключові слова: виховання підприємливості, економічне мислення; економічна освіта, учні.

Постановка проблеми. Перехід українського суспільства до нової парадигми економічного розвитку, радикальна зміна системи поглядів, орієнтацій, менталітету визначили необхідність раннього залучення учнівської молоді до економіки. Початкову економічну освіту слід розглядати як одну із основних умов економічної соціалізації, яка має значний вплив на ставлення учнів до матеріальних і духовних цінностей та на становлення особистості у цілому.

Актуальність економічної освіти учнівської молоді на сучасному етапі обумовлена життєвою необхідністю її адаптації до динамічно мінливих соціально-економічних умов життя, підвищеними вимогами до особистісних якостей майбутніх фахівців ринкової економіки – їх підприємливості, самостійності, компетентності, відповідальності.

Аналіз досліджень та публікацій. Означену проблему розглядали вітчизняні педагоги, психологи, економісти. До найбільш вагомих робіт слід віднести праці вчених: О.В. Аксьонова "Методика викладання економіки", М.В. Вачевського та В.М. Мадзігона "Основи економіки". А.С. Нісімчука та О.С. Падалка "Сучасні педагогічні технології", О.Т. Шпак "Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти". В зазначених роботах викладено та проаналізовано актуальні питання економічної освіти учнівської молоді, підготовки та удосконалення учителів які викладають предмети економічного спрямування у школі.

У науковій літературі ряд авторів розглядає економічну освіту як "... процес засвоєння знань, умінь і навичок з метою формування соціально-психологічних якостей особистості з економічним мисленням..." [1]; як "важливий компонент загальної і професійно-технологічної культури працівників, що передбачає формування економічного мислення, економічно усвідомленого ставлення до праці, природи, матеріальних цінностей" [6]. Деякі дослідники у визначенні поняття "економічна освіта" уточнюють, які саме знання, уміння, навички повинна засвоїти молодь: знання економічних законів і категорій, ролі праці в суспільстві, знання економічної політики держави, оволодіння вміннями й навичками економічних розрахунків, вироблення вмінь аналізувати економічні процеси і явища, вміння організувати економічну діяльність [2].

Мета статті – проаналізувати виховання підприємливості та формування економічного мислення учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах України, визначити тенденції розвитку цього процесу.

Завдання статті: 1. Провести аналіз досліджень і публікацій українських й зарубіжних вчених з організації та змісту економічної освіти учнівської молоді; 2. Визначити цілі шкільної економічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Створення нової господарської системи корінним чином змінило значення економічних знань у суспільному житті України. Важлива роль у цьому процесі належить загальноосвітнім навчальним закладам, в яких, спільно із батьками, розпочинається формування економічного мислення учнів.

У період глобальних змін сучасного українського суспільства, зокрема, перехід на ринкову систему економіки, актуальним стало економічне виховання підростаючого покоління у родині та освітніх установах. Виховання підприємливості є одною із важливих складових формування в учнівської молоді економічного мислення та передбачає не тільки формування ділових якостей, таких як ощадливість, розважливість, а й накопичення знань, що стосуються проблем власності, розвитку підприємницької діяльності тощо.

Сучасними дослідниками поняття **підприємливість** – в широкому значенні, визначається як практична кмітливість, здатність активно діяти, ініціативність. У вузько економічному значенні – це здібності людини до отримання прибутку з найменшими витратами

Вважається що приблизно кожна 6-7 людина, тобто біля 15 % є підприємливими. Таким чином з одного боку далеко не кожен може бути підприємцем, а з іншого практично завжди і майже в будь якому суспільстві є достатня кількість підприємливих людей [3].

Економічна освіта в загальноосвітніх навчальних закладах необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси і активно брати участь в діяльності суспільства. В умовах становлення ринкових відносин, принциповою ознакою є вільна орієнтація і пристосування учнів до економічного механізму регулювання ринку.

Сучасні економічні, політичні й соціальні зрушення в суспільстві висувають нові вимоги до шкільної молоді, до її вміння гармонійно співіснувати із суспільством, знати свої права та обов'язки, самостійно обирати свій шлях у житті, вміти правильно приймати рішення в умовах вибору, реалізувати свої здібності.

З огляду на це формування та розвиток людини є однією з актуальних проблем, що стоять перед педагогічною наукою і практикою. Ми поділяємо думку М.В. Вачевського та В.М. Мадзігона про те, що "... викладання економіки в школі це не данина моді, не поточна кон'юнктура, не реакція на збільшення попиту на економічні знання. Економічна освіта накладає відбиток на загальний світогляд людини, що впливає на його культурний рівень, сприяє виробленню адекватних уявлень про дійсність, яка оточує. Вивчення предметів економічного спрямування допомагає учнівській молоді отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, дає їм змогу сформувати цілісну картину навколишнього світу, визначити свою життєву позицію" [3, с. 302].

Виходячи зі сказаного, необхідно наблизити зміст навчання до змісту життя; спрямувати навчання на пояснення життєвих ситуацій, підготовку компетентної людини. Зміст економічної освіти має бути осучасненим. Випускники школи повинні мати можливість швидко адаптуватися в самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави. Введення до шкільної програми курсу з основ економічних знань повинно допомогти частково вирішити ці питання.

Формувати економічне мислення необхідно у всіх учнів, без будь якого винятку. Володіючи грамотним економічним мисленням молода людина сама обере в подальшому житті найбільш раціональну поведінку. Практика засвідчує, що жити в ринковому середовищі без елементарних знань законів цього середовища просто неможливо.

Визначаючи поняття "економічна освіта", будемо спиратися на точку зору А.Ф. Аменда, який трактує її як "процес і результат засвоєння молоддю, що навчається, систематизованих економічних знань, умінь і навичок, формування принципів і їх практичне застосування" [2, с. 178]. Таким чином, визначення поняття "економічна освіта" дає змогу зробити висновок про те, що воно є основою економічного виховання особи школяра й основою формування економічної культури, оскільки сприяє розвитку економічного мислення та є умовою ефективної економічної діяльності.

Відаючи належне дослідженням з проблем економічної освіти, необхідно зазначити, що у педагогічній теорії і практиці. питання управління економічною освітою учнів та виховання в них підприємливості залишається недостатньо розробленим.

У процесі аналізу різноманітних наукових джерел виявлено ряд існуючих суперечностей:

- між потребою загальноосвітніх навчальних закладів у випускниках, здатних вільно орієнтуватися в соціально-економічній, трудовій діяльності і фактично низьким рівнем підготовки педагогічних колективів і керівників установ до реалізації управління процесом соціально-економічного становлення учнів;

- між швидкими темпами поширення економічної освіти, якісними змінами й фактично відсутністю теоретичних і методичних розробок ефективних механізмів управління її розвитком.

У зв'язку із зазначеним, набуває актуальності проблема швидкого формування та реорганізації системи економічної освіти учнів, зокрема, підготовка перепідготовка і підвищення кваліфікації учителів які викладають економічні дисципліни.

Дослідження всього розмаїття економічних відносин, в які вступають члени суспільства, дає змогу визначити цілі шкільної економічної освіти:

- оволодіння учнями базовими знаннями та вміннями, необхідними для продовження навчання, що дасть змогу сформувати розумні економічні потреби особистості, економічне мислення суб'єкта, внаслідок чого виникнуть можливості знаходження ефективних шляхів вирішення економічних завдань, уміння раціонального використання наявних у його розпорядженні матеріальних ресурсів;

- оцінювати власні можливості, розкривати сутність економічних процесів і законів, пов'язаних з повсякденним життям окремої людини, використовувати взаємодопомогу, взаємоперевірку під час співробітництва учнів у навчальному процесі, робити словесний аналіз навчального матеріалу, підбивати підсумки навчальної діяльності, вдосконалювати логічні операції;

- характеризувати механізм задоволення потреб, необхідність господарчої діяльності й фактори, що її визначають, формувати економічний спосіб мислення та його застосування на практиці,

самоусвідомлювати необхідність здорового способу життя, використовувати матеріали засобів масової інформації й можливостей Інтернету як джерел інформації про економічні показники та явища;

– обирати власний спосіб одержування майбутніх доходів, аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці для визначення майбутньої сфери працевлаштування, розширювати свій словниковий запас через термінологічну базу предмета, використовувати нетрадиційні підходи до розв'язання завдань.

З метою реалізації визначених цілей шкільної економічної освіти, поглиблення і розширення змісту профільних предметів, забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання в старшій школі, пропонуються курси за вибором, які враховують інтереси, здібності та життєві плани учнів і відповідають профілю школи. До варіативної частини профільної школи віднесено такі економічні курси: "Основи підприємницької діяльності", "Власна справа", "Основи менеджменту", "Основи інтелектуальної власності", "Основи споживчих знань", "Цікава економіка", "Глобалізація" тощо.

Розвиток не тільки економічного мислення, але й фінансових компетенцій і культури має забезпечувати новий курс "Фінансова грамотність", який пройшов апробацію в деяких школах різних регіонів України. Курс за вибором "Фінансова грамотність", підготовлений Університетом банківської справи Національного Банку України, передбачає ознайомлення учнів 10-х класів з сучасними фінансовими продуктами та послугами, розвиток в них навичок використання таких продуктів, а також вміння планувати власне фінансове майбуття. Відповідно до загальних цілей курсу основні завдання полягають в тому, щоб через практичну діяльність, адаптовану до вікових особливостей учнів, сформувати певні економічні компетенції. Навчально-методичний комплект, підготовлений за загальною редакцією професора Смовженко Т.С., включає програму курсу, навчальний посібник та робочий зошит для учнів [9].

Підвищений інтерес учнів викликає проблема розвитку підприємливості як необхідної в сучасному світі якості особистості. Держава зацікавлена в розвитку підприємництва, і це відповідає національним інтересам, оскільки сприяє зміцненню ринкової економіки, створенню робочих місць і зниженню безробіття, росту обсягу вироблених товарів та послуг, реалізації соціальних програм та вирішення інших соціально-економічних проблем. Це обумовлює соціальне замовлення суспільства щодо підготовки молоді до підприємницької діяльності.

В наш час у багатьох країнах світу вивчення економічних дисциплін та основ підприємництва в загальноосвітніх навчальних закладах забезпечує підготовку учнів до життєдіяльності в умовах ринкової економіки. Відповідно до світових тенденцій підготовка старшокласників до підприємницької діяльності є одним з актуальних напрямів сучасної освіти і в нашій країні. Тому Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського спільно зі своїми колегами з України долучився до роботи в українсько-польському проекті "Шкільна академія підприємництва". Загальною метою цього проекту є підтримка суспільно-економічного сталого розвитку країн перехідної економіки у виконанні заходів, які мають на меті підвищення рівня освіти і професійної кваліфікації суспільства через запровадження підприємницької освіти в школі. Конкретними цілями проекту є: розвиток в учнів та вчителів культури підприємництва та необхідних компетентностей для досягнення успіху в бізнесі або професійній кар'єрі; обмін досвідом у запровадженні в шкільну практику заходів, пов'язаних з розвитком професійної активності та підприємливості. Кінцевою цільовою групою проекту є вчителі та учні старших класів загальноосвітніх навчальних закладів, які прагнуть сформувати в собі вміння втілювати ідеї в життя [8].

Висновки. Узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що виховання підприємливості та формування економічного мислення здійснюватиметься найефективніше, якщо буде пробуджений інтерес в учнівської молоді до економіки як сфери життєдіяльності людини, а загальноосвітня школа здійснюватиме системний підхід до її здобуття. Предмет "Фінансова грамотність" необхідно впровадити як обов'язковий в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів. Досліджувана проблема потребує подальшого вивчення та розробки.

Використані джерела

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки. / О.В. Аксьонова // Навчальний посібник. – К: КНЕУ, 1998. – 280 с.
2. Аменд А.Ф. Проблемы воспитания, обучения и развития подрастающего поколения. / А.Ф. Аменд // Избранные статьи: в 2 т.; под общ. ред. А.А. Саламатова, А.А. Горчинской. – Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2010. – Т. 1. – 505 с.
3. Вачевський М.В. Основи економіки / М. Вачевський, В. Мадзігон // Навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10 – 11– 12 класів. – К: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.
4. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина І. 10-11 класи (для 11 класу). – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008.- 56 с.
5. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина ІІ. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008.

6. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології. / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак // Навчальний посібник. – К: Видавничий центр "Просвіта", 2000. – 368 с.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010. – 14 с
8. Пронікова І.В. Виховання підприємницьких рис на уроках фізики / І.В. Пронікова,, А.А. Давиденко // Уроки з підприємницьким тлом: навчальні матеріали // За заг. ред. Є. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. – Варшава: Сова, 2014. – С. 90-91.
9. Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів / Т.С. Смовженко. – К., 2010. – 16 с.

Pronikova I.

EDUCATION OF ENTREPRENEURSHIP AND THE FORMATION OF STUDENTS' ECONOMIC THINKING

The article analyzes the Ukrainian secondary schools pupils' economic thinking formation. The basic aspects of school children economic education in the current socio-economic situation of the country, their preparation for the future career choice are analyzed in the article. It has been found out that the pedagogical theory and practice have not been focused sufficiently at pupils' economic thinking formation. We have determined school economic education purposes. It is noted that the economic-oriented secondary and vocational schools practice proves the existence of three levels of young people training for the entrepreneurship: ideological; profound training in the economic disciplines; preparation for the entrepreneurial activity related to the personality qualities formation such as entrepreneurship, mobility, readiness and orientation under the dynamic market economy conditions.

Having started to reform the economic system immediately after independence proclamation, Ukraine has made, of course, the right choice in favor of the natural development of society provided by market mechanisms. Economic science in countries with market economies serves as a pointer basic for the economic policy development aimed at the national economy development and formation of a fundamentally new economic thinking, which is essential for new economic psychology, new economic culture and new economic behavior. The adequate economic behavior becomes mandatory for all members of society.

Entrepreneurship development problem as part and parcel of personality development in the modern world has increased the pupils' interest. The state is interested in business development, and it meets the national interest, as promotes market economy, create jobs and reduce unemployment, increase the volume of manufactured goods and services, social programs and contributes to other social and economic problems solution. This causes the social requirement of society to prepare young people for entrepreneurship.

Key words: *entrepreneurship education, economic education, economic training, pupils.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.